

POJAVNOST IN DELOVANJE POLICIJE NA PROTESTIH KOT NEOLIBERALNE TEHNOLOGIJE SEBSTVA: KONSTITUIRANJE PODJETNEGA POSAMEZNIKA**

*Povzetek. Antikapitalistični/antiglobalizacijski protesti so v splošni percepciji dojeti kot dogodki, na katerih udeleženci smejo bolj ali manj svobodno izraziti nasprotovanje trenutni prevladujoči ekonomski in družbenopolitični ureditvi, vendar so hkrati ti protesti nemudoma označeni kot mesto sprostitve nasilnega in zato nepripravnega, celo nevarnega načina obnašanja. Skozi to dvojnost, ki je tudi izhodišče prispevka, analiziramo, ali tovrstni protesti kot domnevno subverzivni dogodki lahko predstavljajo neko novo demokratično paradigmo, ki bi pomenila prelom s trenutnim prevladujočim globalnim sožitjem med kapitalizmom in liberalno demokracijo. Osrednje vprašanje premišljamo skozi interpretacijo pojavnosti in delovanja policije na protestih, pri čemer je ključno vodilo Foucaultov koncept *Gouvernementalité*. Policijo v funkciji delovanja na protestih razumemo kot način in strategijo konstituiranja specifičnih oblik subjektivitet, tehnologij sebstva, prek katerih (se) na ravni širše populacije vzpostavlja podjetni posameznik. Pojavnost in prakse policije so v tem smislu inherentne neoliberalizaciji družbenih prostorov in odnosov.*

*Ključni pojmi: policija, protesti, neoliberalno upravljanje (*Gouvernementalité*), podjetni posameznik.*

Uvod

»Drugačen svet je mogoč!« je geslo, ki se je leta 2001 rodilo v Porto Alegru ob organizaciji Svetovnega socialnega foruma in so ga aktivisti antikapitalističnih uporov ter gibanj vzeli za svojega. S prepričanjem, da so demonstracije subverzivni dogodki, ki lahko spodnesejo prevladujočo sprego liberalne demokracije in kapitalističnega načina produkcije, so protestniki ob prehodu iz 20. v 21. stoletje ob večjih konferencah institucij, ki zanje

* Marinko Banjac, asistent na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

** Izvirni znanstveni članek.

simbolizirajo širjenje neoliberalne kapitalistične logike, organizirali proteste in zahtevali novo, bolj pravično globalno družbenopolitično ter gospodarsko ureditev.¹ Seattle (1999) in Genova (2001) sta prizorišči, ki sta obveljali kot sinonim za množičen poziv k spremembam. Vendar so ti pozivi začeli izgubljati svoj zagon, saj so bile demonstracije vedno slabše vidne (Bleiker, 2002), programsko pa se med nasprotniki neoliberalne globalizacije iz leta v leto ponavljajo ene in iste zahteve in ideje (Wallerstein, 2004: 635).²

Protesti kot način izražanja nezadovoljstva in želje po korenitih spremembah so v obdobju velike svetovne gospodarske krize vnovič če že ne pogostejši, pa vsaj bolj množični in odmevnejši (Holleman, 2009). Med drugim so v letu 2009 veliko pozornosti zbudili marčevsko-aprilski protesti ob zasedanju skupine G20 v Londonu (McVeigh, Lewis in Jha, 2009), odmevni pa so bili tudi protesti ob 1. maju, prazniku dela, ko so demonstranti v številnih evropskih prestolnicah in tudi drugod izrazili ostro nasprotovanje trenutni sistemski ureditvi, ki je pripeljala v svetovno recesijo (Dempsey in Tavernise, 2009). Udeleženci protestov so smeli izraziti svoje nasprotovanje trenutnemu globalnemu družbenopolitičnemu in gospodarskemu stanju, vendar so bili ob tem pod budnim očesom policije, ki je skrbela za varnost in red. Podoba s protestov, kjer se soočijo demonstranti in policija, so postale že skorajda samoumevne; še več, ravno tovrstna konstalacija je utemeljujoč element protestov. Z drugimi besedami, razvrstitev protestnikov na eni ter policije na drugi strani je tisto, kar je na tovrstnih dogodkih nekaj povsem običajnega, zato je tudi eden izmed identificirajočih elementov protestov. Navzočnost policije, ki v splošnem in najbolj prevladujočem prepričanju na teh dogodkih skrbi za varnost in red, v tem smislu sporoča, da je početje protestnikov potencialna grožnja ustaljenim praksam obnašanja in delovanja. Protestniki so kot celota prek pojavnosti policije stigmatizirani kot rizična skupina, ki za večji del populacije pomenijo nevarnost (Laffey in Weldes, 2005: 77).

Podobo protestov je očitno mogoče opisati z dvojnostjo, saj je na eni strani protestnikom dovoljeno izraziti lastno mnenje in prepričanje, po drugi strani pa je njihov način delovanja postavljen v polje radikalnega. Demonstranti, povedano drugače, imajo legitimno pravico nasprotovati prevladujoči globalni neoliberalni kapitalistični logiki, vendar pa je njihova artikulacija idej obenem dojeta kot narušenje varnosti in reda.

¹ Fenomen antiglobalizacijskih oziroma antikapitalističnih gibanj, ki soorganizirajo in/ali prisostvujejo množičnim protestom, je vse prej kot enoznačen. Njihova heterogena pojavnost in ne nazadnje tudi multiplost teoretičnih izhodišč njihovega delovanja ter akcijskih usmeritev zahteva posebno refleksijo, ki pa jo v tem prispevku puščamo ob strani. Več o alterglobalističnih gibanjih, kakor je njihovo vse bolj prevladujoče poimenovanje, glej Della Porta (2006) in Ibrahim (2009).

² Velja poudariti, da se z Wallersteinom tu lahko strinjamo le deloma, saj v zadnjem obdobju na množičnih protestih v ospredje vse bolj stopajo tematike, povezane z varstvom okolja.

Prav ta izrisana dvojnost je izhodišče prispevka, v katerem bomo premišljali, ali lahko protesti kot oblika upora proti prevladujoči globalni neoliberalni logiki v spregi z liberalno demokracijo pomenijo subverzivni potencial in ali so torej lahko nekakšna nova demokratična paradigma (glej Thomas, 2000; Bleiker, 2002). Premislek o osrednjem zastavljenem vprašanju bomo opravili prek interpretacije funkcije policije na protestih, kjer, kot smo predstavili v uvodu, po splošnem prepričanju skrbi za varnost in red ter ob morebitnih eskalacijah nasilja poskrbi za preprečevanje njenega širjenja.

Pojavnost policije in njene prakse na prizoriščih protestov razumemo kot načine in strategije konstituiranja in formiranja specifičnih oblik subjektivitet, ki so inherentne liberalno-demokratskim oblikam oblastnih vzorcev. Premišljali jih bomo skozi Foucaultov koncept *Gouvernementalité*, kompleksno obliko oblasti, »ki ima za svoj cilj populacijo, politično ekonomijo kot glavno obliko védnosti in varnostne institucije kot ključni tehnični instrument« (Foucault, 2007: 144). S pomočjo omenjenega koncepta bomo preverili, kako je policija skupaj s svojimi tehnikami in strategijami delovanja umeščena v oblastne prakse, ki izhajajo in hkrati prodirajo v različne subjekte v različnih družbenopolitičnih prostorih na različnih ravneh (Jessop, 2007). Na ta način s Foucaultom prek *Gouvernementalité* ne pokažemo le, kako oblastne tehnologije nimajo izvora zgolj v enem samem centru moči (npr. državi), temveč identificiramo tudi tehnologije sebstva, s čimer razkrijemo, kako in na kakšen način se posamezniki konstituirajo kot (neo)liberalni subjekti skozi plejado oblastnih principov in strategij. Izhajajoč iz tega bomo skozi analizo premišljali, kakšno vlogo ima v tem oziru policija ter kakšne so njene prakse in tehnologije, ko deluje na protestih. Hočemo pokazati, da se skozi pojavnost policije in njene prakse na protestih konstituirajo protestniki kot negativiteta, prek česar pa se – kot njihovo čisto nasprotje – na drugi strani verificira to, kar naj bi bila pozitiviteta: podjetni posameznik. Neoliberalizem se na ta način ne vzpostavlja kot oblastni vzorec zgolj skozi državo, ekonomske prakse ali civilno družbo, temveč skozi subjekt, ki je (navidezno) racionalen, avtonomen in predvsem odgovoren. Prakse policije so v tej luči integralni del neoliberalizacije družbenih prostorov in odnosov.

V prvem delu prispevka bomo razvili teoretski aparat, pri čemer bomo Foucaultov *Gouvernementalité* najprej na kratko pojasnili, nato pa za naše potrebe premislili prek dualnosti, ki smo jo izpostavili v uvodu (demokratično dopuščanje svobodnega izražanja protestnikov, pri čemer se jih hkrati marginalizira in opredeljuje kot grožnjo). V drugem delu bomo razvozlavali proteste kot dogodke, kjer se skozi funkcije policije vzpostavljajo protestniki kot grožnja, kot možnost, da se narušijo ustaljeni načini delovanja in prakse določene skupnosti. Pri tem se bomo oprli predvsem na Dolarjevo (2004) interpretacijo delovanja vzpostavljanja preteče nevarnosti. V tretjem delu

sledi analiza, na kakšen način pojavnost in delovanje policije, ki na protestih determinira udeležence protestov kot nevarnost, na ravni širše populacije sokonstituirata posameznike kot podjetnike. V ta namen bomo zato najprej izpostavili način vzpostavljanja subjektivitet, ki so usidrane v logiko neoliberalizma, tehnologije sebstva, prek katerih se posamezniki subjektivirajo kot homo economicusi oziroma kot podjetni posamezniki. V nadaljevanju prostor namenjamo podrobnejši teoretski obravnavi že omenjene dialektike vzpostavljanja na eni strani protestnikov kot septičnega dela populacije in na drugi strani odgovornega, ekonomsko koristnega posameznika. V sklepu bomo povzeli ugotovitve pričujočega prispevka, v katerem neposredne dominacije nočemo teoretizirati ločeno, temveč v tesnem razmerju z različnimi oblikami dopuščanja svobode in tehnologijami sebstva ter na ta način premišljati, kako ti procesi hkrati prispevajo k širjenju neoliberalne logike.

Gouvernementalité, svoboda in (ne)varnost

Koncept *gouvernementalité* uvede Foucault šele v svojem poznem obdobju, na predavanjih na Collège de France leta 1977/78 in 1978/79 z naslovoma »Varnost, teritorij, populacija« (Foucault, 2007) ter »Rojstvo biopolitike« (Foucault, 2008). Sam koncept, ki ga lahko osmislimo kot analitično orodje za proučevanje pojava, narave in posledic politične oblasti, nikakor ni enoznačen, temveč, obratno, hkrati posega na različna polja. Je torej nestatičen koncept, koncept v gibanju, ki ga moramo razumeti (tudi) kot proces (Foucault, 2007: 144).

V zelo širokem smislu ga je Foucault razumel kot tendenco k prevladi posebne oblike (neo)liberalne oblasti, imenovane upravljanje, ki temelji na seriji specifičnih upravljavskih aparatov ter razvoju serij védnosti (ibid.). To pojmovanje je osredotočeno na premislek o razmerju oblast/védnost, pri čemer vsakršna oblika praks upravljanja vedno-že producira partikularne resnice o objektih oziroma subjektih, ki jih upravlja in jim na ta način vlada, prav tako pa védnost sproži oblastne efekte (Larner in Walters, 2004: 2; Foucault, 1980).

Z neologizmom *gouvernementalité* pa je Foucault hotel genealoško osvetliti tudi novo obliko politične oblasti, ki se je v 15. oziroma 16. stoletju prelevila v administrativno državo, slednja pa postopoma preoblikovala v upravljavsko. Skozi to perspektivo so izrisani zbirni postopki in tehniki, ki so od 18. stoletja dalje predstavljali oblastne mehanizme (Rose, O'Malley in Valverde, 2006: 84). Gre za »institucije, postopke, tehnike, analize, kalkulacije in taktike, ki so zagotavljale možnost zelo specifične, vendar kompleksne oblasti, ki ima za svojo tarčo populacijo« (Foucault, 2007: 144). V fokusu gospostva niso torej nič več pravni subjekti, ki morajo spoštovati zakone, ali

oposamljeni posamezniki, ki jih je treba neposredno disciplinirati, temveč kolektiviteta. Ta sprememba izvira iz pojava ideje, da ima populacija svoje značilnosti, ljudje kot naravna skupnost pa potemtakem niso zgolj seštevek volj posameznikov. Oblastno upravljanje se je torej osredotočilo na populacijo, ki pa je ni mogoče preprosto nadzirati prek zakonov ali z administrativnimi ukrepi, saj ima določena populacija lastno realnost in v okviru slednje svoj lasten način urejanja zadev in procesov, ki jih osrednja oblast ni mogla neposredno nadzorovati ali jim dominirati. Oblast se je zato morala reorientirati ter omenjene dejavnosti in procese populacije upravljati skozi strategije in taktike, prek katerih je zaščitila blaginjo ljudi (Rose, O'Malley in Valverde, 2006: 87). Poslej ne gre več (zgolj) za direktno dominacijo in nadzor, temveč obrat k permisivnosti in skrbi za dobrobit, svobodo, varnost ter blagor posameznikov kot skupnosti.

Toda kako in na kakšen način lahko oblast prek upravljavskih strategij izvaja avtoriteto? Foucault (2007, glej tudi 1982) si želi prav s konceptom *gouvernementalité* pokazati, da oblast deluje prek upravljanja vedenja/delovanja, pri čemer termin obsega upravljanje drugih in upravljanje sebstev. Oblast se utemeljuje z vodenjem in s strukturiranjem ter z oblikovanjem polja možnih načinov delovanja subjektov: tehnologije sebstev so načini, na kakršnega se posamezniki razumejo in v skladu s tem tudi delujejo. Vendar to hkrati ne pomeni, da oblast povsem opusti svoje vzvode nadzora prek nasilja – še vedno so del njenih praks, vendar v ospredje, kot že rečeno, stopijo multiple oblike aktiviranja posameznikov v populaciji (Lemke, 2002). S tem analitičnim manevrom, prek katerega Foucault osvetli pretanjene prakse in tehnologije na mikroravni v koherentnem sožitju z drugimi vzvodi oblasti, pa se pokaže tudi, da država ni transhistorični in univerzalni subjekt, temveč nič več kot gibljiv efekt režimov multiplih upravljavskih mehanizmov (Foucault, 2008: 77). Centri političnih odločanj in kalkulacij morajo potekati skozi prakse drugih avtoritet in kompleksnih tehnologij, če oblast hoče vplivati na obnašanje in delovanje posameznikov, ki se dojemajo kot avtonomni in svobodni pri svojih odločitvah ter so odgovorni za lastna ravnanja (Rose, 2000: 323).

Prav to dopuščanje svobode posameznikom pa je Foucault videl kot enega ključnih delov tehnologij oblasti: »Svoboda kot ideologija in tehnika upravljanja mora biti razumljena v okviru sprememb in transformacij tehnologij oblasti. Bolj natančno in določno, svoboda ni nič drugega kot korelativ razvitja aparatov varnosti« (Foucault, 2007: 71). To pomeni, da je posameznikom svoboda dodeljena v toliko, kolikor se hkrati vzpostavljajo regulatorne strategije za zagotavljanje varnosti prek serije kvazijavnih agencij, institucij, uradov ter drugih entitet, ki so pristojni za kalkulacije, napotke, svetovanje glede različnih oblik varnosti. Tovrstne racionalnosti zagotavljanja varnosti delujejo prek tehnologij zbiranja informacij, analiz, presojanj in strategij za

nasilne intervencije, vendar se hkrati pomembno razlikujejo od neposrednih disciplinirajočih praks. Strategije varnosti, kot že rečeno, ne delujejo zgolj iz enega samega centra moči (npr. države), temveč se vzpostavljajo prek serije multiplih mehanizmov in institucij, prav tako pa vplivajo na prepričanja, čustva in občutja ter izhajajo iz njih. Strategije intervencij, prek katerih se zagotavlja varnost, niso osredotočene zgolj na odgovarjanje na določene ogrožujoče dogodke, temveč na podlagi anticipacij, pričakovanih in napovedi (Lentzos in Rose, 2009: 234–35).

Policija na protestih in protestniki kot grožnja

Pojavne oblike procesov sekuritizacije (securitisation) javnih prostorov kot novih tehnologij in tehnik oblasti so v (globalnem) svetu vedno bolj očitne, pri čemer podoba protestov ob transnacionalnih institucionalnih srečanjih predstavljajo prav enega izmed miljejev tovrstnih praks (Gibson, 2008). Upravljanje prostorov protestov vse manj temelji izključno na nasilnih prijemih in omejevanju (pravic), vse bolj pa ob tem v ospredje stopajo politike, ki temeljijo na promociji sodelovanja, konsenza, zagotavljanja reda itd. To seveda hkrati ne pomeni, da nasilne tehnike in prijemi niso več sredstvo, ki bi se jih oblasti posluževale. Če kaj, potem so naštetih upravljavski mehanizmi, temelječi na nocijah kooperacije, mirnega reševanja konfliktov skozi pogajanja ipd., zgolj zunanja maska, za katero se pogosto skrivajo diskriminacijske in nasilne prakse, ki jih izvajajo različne institucije na različnih ravneh (Laffey in Weldes, 2005: 63).

Delovanje policije³ na protestih je usmerjeno prav k strategijam, ki naj bi težile k zagotavljanju varnosti na »civiliziran« način, torej s čim manjšo uporabo sile. Varnost ter javni red in mir naj bi policija vedno manj zagotavljala prek principov odgovarjanja na nasilje, nered in grožnje, hkrati pa se vse bolj pomikala k pristopom, ki so proaktivni, usmerjeni k planiranju, načrtovanju in »mehkemu« preprečevanju morebitnih predvidenih ogrožujočih dogodkov (della Porta in Reiter, 1998; Waddington, 2003). Zdi se torej, kot da gre za demokratično gesto v načinu delovanja policije, ko se odmika od pretirane in takojšnje uporabe neposrednih sredstev prisile. Prvi pogled nam daje vtis, kot da svojo legitimnost gradi v dopuščanju izražanja mnenj protestnikov, kar policiji daje dozdevno avreolo humanosti in razumevanja. Ravno v tem pa je stava oblasti, ko prek delovanja policije izpostavlja nenasilno preventivno strategijo k zagotavljanju varnosti na protestih. Dozdevno

³ *Policija kot državni organ pregona na eni strani in na drugi kot institucija, ki zagotavlja red in mir ni bila taka že od nekdaj. Skozi čas se je vloga policije temeljito spreminjala, s tem pa tudi njen način delovanja in njene strategije. Vsekakor torej o njem ne smemo misliti kot o sinhroni, rigidni, nespremenljivi ahistorični instituciji, ki bi se ne prilagajala po svojih dejavnostih glede na prostor in čas. Za odlično genealogijo policije glej Foucault (2007).*

omejevanje oblasti vzpostavlja namreč nevidne grožnje, ki subjekte izpostavlja nadzorovanju in discipliniranju. Če povedano osvetlimo skozi perspektivo policije in protestnikov: pojavnost policije in njeno delovanje je natanko upravljavska strategija, ki udeležence protestov konstituira kot grožnjo. Kako in na kakšen način?

Zapisali smo že, da policija v svojem delovanju na protestih deluje v preventivni maniri, kar pomeni, da prevzema vlogo tistega, ki je na protestih zgolj navzoč. Želi si biti tako rekoč opazovalec, element, ki sam po sebi pomeni manjšo možnost izgrediv, nasilja in neredov. Policija naj bi svojo dejavnost na tovrstnih dogodkih izvajala tako, da vnaprej načrtuje – če ne popolne preprečitve – vsaj omejevanje možnih eskalacij neprimerne obnašanja protestnikov. Pomembno je izpostaviti, da pri tem ne identificira samo in zgolj lastne vloge, temveč tudi vlogo tistih, ki so na drugi strani, torej protestnikov. Če policija svojo vlogo vidi v tem, da preprečuje izgrede in na ta način zagotavlja red, mir in varnost, potem to pomeni, da vnaprej določa protestnike kot izvor možne nevarnosti, grožnje.⁴ Policija torej anticipira demonstrante kot element, ki predstavlja nevarnost, da bi se obstoječi sistem, ki je urejen in varen, narušil. Protestniki so prek pojavnosti policije reprezentirani kot potencialni vir izbruha nevarnosti, ki pa ga nikoli ni mogoče povsem natančno locirati. Ravno v tem se izkazuje njihova grožnja: »Grožnja najbolje deluje kot nevidna, šele tedaj zadobi določeno vsepriučnost, preži in preti izza vsakega vogala, in v tej vseprisotnosti je njena navidezna vsemoč« (Dolar, 2004: 114). Delovanje policije na demonstracijah izhaja iz predpostavke, da so protesti »vedno nasilni«. Ta domneva ima svojo podlago v logiki, da je mogoče kaj napovedati iz preteklih dogodkov. Anticipacija, da bodo protestniki nasilni, torej izhaja iz preteklega izkustva. Policija svoja sklepanja o predpostavljeni grožnji gradi na spominu iz preteklosti in hkratnem pričakovanju, ki izhaja ravno iz preteklosti, o vnovični ponovitvi pojava nevarnosti. Protestniki kot grožnja so v pojavnosti policije postavljeni nekje v preteklost in kot napoved prihodnosti, nikoli pa ne v sedanost, trenutnost: »[...] tisto, kar daje naravno grožnje, je nekaj nevidnega, nevidni podaljšek v prihodnost, povezan z nevidnim podaljškom v preteklost. Grožnja je nekaj ne-aktualnega, je čista potencialnost [...]« (Dolar, 2004: 116).

Delovanje policije, usmerjeno v preventivno logiko preprečevanja morebitnih pojavov nasilja množice protestnikov, ki se je zdelo na prvi pogled kot dobrohotna, hvalevredna demokratična strategija, očitno vendarle ni tako preprosto. Gre, prav obratno, za kompleksno oblastno tehnologijo

⁴ Protestnike se kot nevarnost ali grožnjo portretira tudi prek metafor, kot so na primer živali ali zveri. Protesti pa so metaforično pogosto označeni kot vojna, spopadi ipd. Metafore niso le nevtralni opis protestnikov/protestov, temveč sokonstituira realnost (glej Fridolfsson, 2008).

upravljanja, kjer se prek pojavnosti in dejanj policije protestnike portretira kot nevarnost in prežečo grožnjo.⁵

Tehnologije sebstva: konstituiranje homo economicusa skozi pojavnost policije na protestih

Če hočemo ugotoviti, kakšne implikacije ima pojavnost policije, ki na protestih kot oblastna tehnologija sovzpostavlja udeležence protestov kot nevarnost na ravni širše populacije, potem moramo najprej osvetliti razmerje med sodobnim (neo)liberalnim načinom delovanja oblasti in subjekti oziroma posamezniki, ki sestavljajo populacijo, na katero oblast deluje.

Skozi ekspozicijo koncepta *gouvernementalité* smo že poudarili, da je bila liberalna oblast po 18. stoletju soočena s spremembo diskurzivnih prostorov, kjer začne prevladovati ideja, da imajo subjekti kot člani določene skupnosti ali populacije svoje pravice in interese ter da delujejo zunaj okvirjev politične oblasti (ideje zasebnega, trga, civilne družbe ipd.). Teh sfer oblast ni mogla neposredno obvladovati in nadzorovati, zaradi česar so se oblike in prakse regulacije rekonfigurirale tako, da so zagotavljale dobrobit ljudi kot skupnosti, nacije ali populacije. Prek genealogije liberalizma in neoliberalizma Foucault (2008) pokaže, kako se sodobni oblastni načini delovanja usmerijo k upravljanju obnašanja skozi tehnologije sebstev v prepletu s prej prevladujočimi tehnologijami dominacije (Burchell, 1993), pri čemer je glavna matrica družbenih in političnih razmerij ekonomska aktivnost. Gre za univerzalizacijo tržno utemeljenih družbenih razmerij skozi penetracijo odgovarjajočih praks komodifikacij, kapitalske akumulacije in logike profita v praktično vse pore človekovega življenja. Ekonomski subjekt postane osrednji temelj, ki določa politično delovanje, vendar pa v tem smislu med klasičnim liberalizmom in neoliberalizmom obstaja pomembna razlika. Klasični liberalizem namreč kot matrico družbe postavi menjavo, kasneje, v času neoliberalizma, pa jo na tem mestu zamenja ideja tekmovalnosti. Ta sprememba od menjave k tekmovalnosti ima pomembne implikacije, saj je bila menjava razumljena kot naravni fenomen, medtem ko tekmovalnost taka ni več; je bistveno »umetno« razmerje. To posledično pomeni, da država dobi alibi za neprestane intervencije, vendar ne na trgu, temveč pri

⁵ Ta podoba se na ravni širše populacije utrjuje najbolj učinkovito preko medijev: »Mediji in njihovi viri [...] ustvarjajo, kar dojemamo kot realnost, v kateri živimo. V tem smislu novičarski mediji igrajo hegemonsko vlogo v naši družbi – njihova percepcija in interpretacija sveta postaneta common sense« (De Jong et al., 2005: 6). Pomembno je, da medijev ne razumemo kot enostavnega kanala, ki osmišlja našo realnost, pri čemer prosto manipulira s posamezniki ali celotno populacijo. Procesi ustvarjanja reprezentacij prek medijev so izredno kompleksni, vendar vsekakor pomemben dejavnik pri našem dojetanju sveta, torej tudi fenomena protestov. Adler in Mittelman (2004: 191–92) v tem smislu pokažeta, da mediji prikazujejo podobo protestnikov kot nepovezano, brez strategije in predvsem nagnjeno k nasilju. To pa je ravno podoba, ki jo sokonstituirata policija skozi njeno pojavnost in strateško delovanje.

zagotavljanju pogojev za delovanje trga (Read, 2009: 28). Obrat od menjave k tekmovalnosti pomeni tudi spremenjeno razumevanje delovanja človeka, njegove narave. Ekonomija postane ključna znanost, ki proučuje človeško obnašanje, postane glavna védnost, ki na posameznika ne gleda več kot na bitje, ki je udeležen v menjavi dobrin, temveč kot tekmovalno bitje. Pri doseganju svojih ciljev mora tehtati med stroški in koristmi. Neoliberalna logika zato teži k upravljanju obnašanja posameznikov kot akterjev na trgu, kot podjetnikov, kar je pravzaprav »razpršitev podjetništva kot prevladujočega načina delovanja v družbi« (Gordon, 1991: 42). To je usmeritev novih tehnologij sebstev, ki določa na kakšen način se ljudje razumejo in kako so subjektivirani. Ali kot pravi Foucault (2008: 226): »*Homo economicus* je podjetnik, je podjetnik samega sebe.«

Subjekt v okviru neoliberalne logike upravljanja je »svoboden«, »tekmovalen«, »ekonomsko racionalen« in »podjeten«. Vendar tak ni po naravi, temveč mora, v svoje dobro, stremeti k temu, da tak postane. Subjekt mora torej biti sam aktiven, se tako rekoč samooblikovati tako, da deluje podjetno. Njegova racionalnost je v tem, da kar najbolje izkoristi možnosti, ki jih ima za dobro življenje, tako da sprejema najbolj učinkovite izbire. Pomembno pri tem je, da tak način delovanja posameznikov ni omejen zgolj na sfero zasebnega, temveč ima možnost tudi v javnem življenju. Burchell (1996) opozarja, da se subjekt spodbuja tudi k sodelovanju pri opravljanju zadev, ki so bile nekdanj izključno v pristojnosti državnih institucij. Gre za nove oblike prelaganja odgovornosti na posameznike v določeni skupnosti, pri čemer so poklicani, da vrsto zadev upravljajo svobodno in racionalno. Posamezniki morajo poleg tega delovati tudi učinkovito, saj so v procesih upravljanja sami odgovorni za uspešnost in končne rezultate.

Odgovornost je ena ključnih predpostavk neoliberalnih oblastnih mehanizmov, saj ne gre zgolj za to, da posamezniki delujejo v okviru določenih zakonov in pravil, temveč predpostavlja posameznikovo skrb za njegove dolžnosti, nenasilno vedenje in ponotranjenje določenih vrednot, ki so temelj njegovega delovanja. Delovanje individuuma v smislu podjetništva kot ključne matrice neoliberalizma je predpostavljeno z moralnimi načeli, ki jih mora posameznik sprejeti in ob svojih aktivnostih upoštevati. Ena izmed ključnih značilnosti neoliberalne logike je torej odgovorni (moralni) posameznik, ki v ekonomskem smislu deluje racionalno. Človek je skozi neoliberalno oblastno tehnologijo subjektiviran kot moralna oseba, ki zna racionalno oceniti stroške in koristi svojega delovanja. Ideja je, da je posameznik pri izbiri svojih dejanj navidezno povsem svoboden, rezultati in posledice teh dejanj pa so odvisni prav tako od njega samega (Lemke, 2002; Shamir, 2008).

Prav nocija o odgovornosti vseh posameznikov, članov določene skupnosti, nacije ali populacije je ključna za razumevanje načina, kako se prek

pojavnosti in delovanja policije na protestih vzpostavlja subjekt, ki je vpet v logiko neoliberalizma. Pokazali smo že, da policija pomembno sokonstituira protestnike kot grozečo prikazen, ki lahko poruši uveljavljene norme in skali varnost, red in mir. Policija v tej luči deluje kot element, ki sodoloča identiteto demonstrantov, jim pripisuje določeno vlogo in utemeljuje njihov karakter. Toda protestniki kot nevarnost niso zgolj podoba, ki bi ne imela nadaljnjih posledic. So eden izmed pojavov v sodobni družbi, ki nam govori, kaj je prav in kaj ne, kaj se sme in česa ne. Policija, ki sokonstituira protestnike kot delinkvente, na ta način pomembno pripomore k postavljanju okvirov tistega, kar je sprejeto kot nesprejemljivo in nekoristno. Skozi opredelitev negativnega pola pa je hkrati določen tudi pozitiven pol, torej tisto, kar je večinsko sprejemljivo, pravilno in družbeno koristno. Prav prek moralnih sodb o odgovornosti, na katerih slonijo tehnologije sebstva pri vzpostavljanju neoliberalnega subjekta, večinski del populacije sprejema delovanje in obnašanje protestnikov kot nezaželeno, še več, nesprejemljivo. Za homo economicusa so protestniki tista referenčna točka, ki pokaže, kaj je kontraproduktivno delovanje in neodgovorno vedenje. Podjetni posameznik se zaveda, da je vsak odgovoren za svoje lastno delovanje, ki bo koristilo najprej njemu, in zato celotni družbi zato protestnike tudi dojema kot ljudi, ki ogrožajo varnost, red in mir, s čimer pa nikomur ne koristijo.

Garland (1997) prav tako pokaže, kako so raznovrstni, pogosto povsem vsakdanji in običajni dogodki, med katere lahko umestimo tudi proteste, dojeti kot kriminogene situacije. Status kriminogenosti ti dogodki dobijo prek raznovrstnih praks, med drugim tako, da se jih referira na policijsko statistiko, poročila žrtev ter analize kriminalnih vedenjskih vzorcev, osmišlja in opisuje pa prek parametrov, ki terminološko oponašajo ekonomske formulacije. Cilj je usmerjanje vseh subjektov – institucij in posameznikov – ki potencialno lahko prispevajo k zmanjševanju kriminala, da slednje vidijo kot dejanje, ki je njim koristno. Tovrstni kompleksni zbir, ki jih sestavljajo različni akterji, védnosti, tehnike, strategije in prakse prevajajo ekonomsko racionalnost v dejanske prakse ter na ta način subjektivirajo posameznike tako, da svoje delovanje v povezavi z varnostjo na protestih orientirajo in organizirajo tako, kot da bi delovali na trgu. Njihovo ključno vodilo je torej ekonomska logika.

Stava oblasti je torej dvojna in v tej dvojnosti hkratna. Prvič, policija kot oblastna tehnologija definira udeležence protesta kot nevarnost celotni družbi, prek česar disciplinira večinsko populacijo. Slednje poteka prek tehnologij sebstev, s katerimi subjekti prevzamejo določen pogled nase in na svoje delovanje. Pri tem je ključna odgovornost kot moralno načelo, ki ga sprejme ob svojem delovanju. Iz zornega kota odgovornosti pa so protestniki opredeljeni kot nevarnost ter okarakterizirani kot škodljivi in nekoristni za družbo. Drugič, hkrati s tem in skozi to pa je policija na protestih tudi

mehanizem strukturne reprodukcije, skozi katerega je vladavina kapitala zaščitena in utrjena (Laffey in Weldes, 2005: 77). To poteka prek subjektivacije individuumov v odgovorne podjetne posameznike ter z neposrednim ščitanjem (finančnih) institucij regionalnih in globalnih upravljaljskih praks, kot so na primer Svetovna banka, Mednarodni monetarni sklad, Evropska unija in G8. Navzočnost policije ter njeno delovanje na protestih zoper te institucije kaže tudi na heterarhični značaj delovanja policije in tudi neoliberalnega kapitalizma na splošno. Oblastni mehanizmi, tehnologije dominacije in tehnologije sebstev v tem smislu potekajo na več ravneh hkrati. Delovanje policije je vključeno in je hkrati pokazatelj načinov delovanja različnih oblik upravljanja na različnih ravneh družbenopolitične realnosti. Kot posebna oblika upravljanja policija odseva hierarhična družbena razmerja konteksta, v katerem se nahaja, in hkrati prispeva k njihovem ohranjanju.

Sklep

V prispevku smo analizirali, kakšna je pojavnost policije in kakšen je njen način delovanja na protestih, s čimer smo hoteli premisliti, ali imajo tovrstni antiglobalizacijska/antikapitalistična protesti subverzivni potencial. V tem smislu nas je zanimalo, ali demonstracije ponujajo pot k novim demokratičnim praksam in možnost mišljenja nove demokratične paradigme. Proteste smo najprej osmislili prek dvojnosti, kjer se po eni strani protestnikom dopušča izraziti nasprotovanje k trenutni globalni ureditvi, s čimer jim je na ta način navidezno zagotovljena ena izmed osnovnih svoboščin – izražanje lastnega mnenja. Toda po drugi strani se je skozi analizo pojavnosti in delovanja policije na protestih pokazalo, kako so protestniki determinirani kot grozeča nevarnost redu, miru in varnosti. Policija kot institucija zagotavljanja varnosti je lahko na kraju protestnih dogodkov prav zato, ker imajo protestniki svobodo izraziti svoje mnenje in v tem smislu je svoboda, kot smo pokazali s Foucaultom, nič drugega kot korelativ instituiranja aparatov varnosti. Slednji so v podobi policije ključni zato, da evolovira podoba protestnikov kot negativiteta.

V času gospodarskih kriz se povečano nezadovoljstvo ljudi izkazuje tudi prek večjega števila organiziranih protestov, ki so medijsko tudi bolj odmevni. To kaže na imperativ množic po spremembah (»Tako ne gre več naprej, nekaj je potrebno storiti!«), vendar se ravno zaradi podobe protestnikov kot grožnje hitro odpusti možnost, da so protesti prava pot k spremembi sistema. Prepričanje o neprimernosti demonstracij kot primernega načina reforme prevladujočih družbenopolitičnih in ekonomskih praks je mogoče ne zgolj zaradi prikazovanja protestnikov skozi negativno podobo. To je namreč le en del oblastnih tehnologij, ravno tako pomembne so tehnologije sebstva, ki posameznika subjektivirajo v odgovornega in podjetnega

subjekta. Prav skozi tovrstne tehnologije dojemajo posamezniki na ravni splošne populacije protestnike kot nasilneže, ki motijo ustaljeni red delovanja in prevladujočih praks. Nasilje je dojeno kot bistveno neprimeren način doseganja ciljev in kot tako skrajno neodgovorno. Ker je podjetni posameznik usidran v logiko, ki od njega zahteva produktivno in učinkovito delovanje, na ta način tudi presoja dejanja protestnikov, da so nasilni, nekoristni. Ocenjevanje in osmišljanje dogodkov na protestih poteka skozi ekonomske kategorije, aktivnosti udeležencev pa se presojajo kot dejanja posameznikov na trgu. Kljub temu da v času gospodarskih kriz obstajajo tendence k vse večjim spremembam obstoječega delovanja kapitalističnega sistema, pa podjetni posameznik ne teži k radikalnim premikom, temveč si želi spremembe, ki naj bi privedle k večji učinkovitosti sistema za vse. Na ta način je pravzaprav neoliberalni *homo economicus* vedno-že discipliniran in ukalupljen v obstoječi sistem. Kot pravi Foucault (2008: 63), tovrstni sistem »[...] mora producirati svobodo, vendar prav to dejanje sproži omejitve, kontrole, oblike nasilja [...]«.

Rečemo lahko, da protesti, če jih beremo skozi pojavnost in aktivnosti policije na teh dogodkih, težko predstavljajo možnost prekinitve obstoječega načina delovanja sistema, in s tem preboja, ki bi vodil k novim oblikam demokratičnih praks. Težko jih razumemo kot subverzivni element v okviru trenutno prevladujočega sistema, saj, ravno obratno, predstavljajo referenčno točko, prek katere policija kot oblastna strategija demonstrante predstavlja kot grožnjo, skozi to pa na ravni splošne populacije sokonstituira posameznike kot odgovorne in podjetne posameznike. Na ta način so protesti ter njihovi udeleženci zgolj efekt oblastnih tehnik in strategij, ki sodoločajo prakse in načine delovanja obstoječega sistema. Dvojček, ki ga tvorita liberalna demokracija in kapitalizem, torej živi, če sklenemo z besedami Rihe (2009: 7): »od prekoračenja lastnih meja, nenehnega vključevanja izjem in izrabljanja kreativne moči prekinitvev [...]«.

LITERATURA

- Adler, Glenn in James H. Mittelman (2004): Reconstituting 'Common-sense' Knowledge: Representations of Globalization Protests. *International Relations* 18 (2): 189–211.
- Bleiker, Roland (2002): Activism after Seattle: dilemmas of the anti-globalisation movement. *Global Change, Peace & Security* 14 (3): 191–207.
- Burchell, Graham (1993): Liberal government and techniques of the self. *Economy and Society* 22 (3): 267–282.
- Burchell, Graham (1996): Liberal government and techniques of the self. V Andrew Barry, Thomas Osborne in Nikolas Rose (ur.): *Foucault and Political Reason: Liberalism, Neo-liberalism and Rationalities of Government*, 19–36. London: UCL Press.

- De Jong, Wilma, Martin Shaw, in Neil Stammers (2005): Introduction. V Wilma De Jong, Martin Shaw in Neil Stammers (ur.): *Global Activism, Global Media*, 1-14. London: Pluto.
- Della Porta, Donatella in Herbert Reiter (ur.) (1998): *Policing Protest: The Control of Mass Demonstrations in Western Democracies*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Della Porta, Donatella (2006): *Globalization from below: transnational activists and protest networks*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Dempsey, Judy in Sabrina Tavernise (2009): Anger and Fear Fuel May Day Europe Protests. *New York Times*, May 1 2009. Dostopno na: http://www.nytimes.com/2009/05/02/world/europe/02france.html?_r=1, 4. 7. 2009.
- Dolar, Mladen (2004): Moč nevidnega. *Problemi XLII* (1-2): 113-132.
- Foucault, Michel (1980). *Power/knowledge: Selected interviews and other writings, 1972-1977* (Gordon C. ur.). Brighton, Sussex: Harvester Press.
- Foucault, Michel (1982): The Subject and Power. *Critical Inquiry* 8 (4): 777-795.
- Foucault, Michel (2007): *Security, territory, population: lectures at the Collège de France, 1977-78*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Foucault, Michel (2008): *The birth of biopolitics: lectures at the Collège de France, 1978-1979*. New York: Palgrave Macmillan.
- Fridolfsson, Charlotte (2008): Political Protest and Metaphors. V Terrell Carver in Jernej Pikalo, (ur.): *Political Language and Metaphor: Interpreting and Changing the World*, 132-147. New York: Routledge.
- Garland, David (1997): 'Governmentality' and the Problem of Crime: Foucault, Criminology, Sociology. *Theoretical Criminology* 1 (2): 173-214.
- Gibson, John (2008): A Model for Homeland Defense? The Policing of Alterglobalist Protests and the Contingency of Power Relations. *Alternatives: Global, Local, Political* 33 (4): 435-460.
- Gordon, Colin (1991): Governmental rationality: an introduction. V Graham Burchell, Colin Gordon in Peter Miller (ur.): *The Foucault Effect: Studies in Governmental Rationality*, 1-52. London: Harvester Wheatsheaf.
- Holleman, Hanna, Robert W. McChesney, John Bellamy Foster in R. Jamil Jonna (2009): The Penal State in an Age of Crisis. *Monthly Review* 61 (2). Dostopno preko <https://www.monthlyreview.org/090601holleman-mcchesney-foster-jonna.php>, 4. 7. 2009.
- Ibrahim, Yousaf. (2009): Understanding the Alternative Globalisation Movement. *Sociology Compass* 3 (3): 394-416.
- Laffey, Mark in Jutta Weldes (2005): Policing and global governance. V Michael Barnett and Raymond Duvall (ur.), *Power in global Governance*, 59-79. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Larner, Wend in William Walters (2004): *Global governmentality: governing international spaces*. London: Routledge.
- Lemke, Thomas (2002). Foucault, Governmentality, and Critique. *Rethinking Marxism* 14 (3): 49-64.
- Lentzos, Filippa in Nikolas Rose (2009): Governing insecurity: contingency planning, protection, resilience. *Economy and Society* 38 (2): 230-254.

- McVeigh, Tracy, Paul Lewis in Alok Jha (2009): G20 protest: Thousands march for 'jobs, justice and climate'. *Guardian* 28 March 2009. Dostopno na: <http://www.guardian.co.uk/world/2009/mar/28/g20-protest-police-rainbow-alliance>, 4. 7. 2009.
- Read, Jason (2009): A Genealogy of Homo-Economicus: Neoliberalism and the Production of Subjectivity. *Foucault Studies* Februar (6): 25–36.
- Riha, Rado (2009): Dozdevek in dejanje. *Fiolozfski vestnik*, XXX (1): 7–20.
- Rose, Nikolas (2000): Government and Control. *British Journal of Criminology* 40 (2): 321–339.
- Rose, Nikolas, Pat O'Malley in Mariana Valverde (2006): Governmentality. *Annual Review of Law and Social Science* 2 (1): 83–104.
- Shamir, Ronen(2008): The age of responsabilization: on market-embedded morality. *Economy and Society* 37 (1): 1–19.
- Thomas, Martin (2000): Anti-Global, No, Anti-Capitalist, Yes. *New Politics* 8(1). Dostopno preko <http://www.wpunj.edu/~newpol/issue29/thomas29.htm>, 5. 7. 2009.
- Waddington, P. A. J. (2003): Policing Public Order and Political Contention. V Tim Newburn (ur.), *Handbook of Policing*. Cullompton: Willan.
- Wallerstein, Immanuel (2004): The dilemmas of open space: the future of the WSF. *International Social Science Journal* 56 (182): 629–637.